

Být muzikologem v Čechách

Proměny a podoby české hudební vědy ve vzpomínkách a komentářích

Hudební věda je společenskovědní obor, který musí neustále obhajovat svůj smysl a prestiž. Jeho předmětem je hudba, umění, které je snad ze všech tvořivých aktivit člověka nejvíce subjektivní ve smyslu jejího vnímání či výkladu. To se odráží i v metodologii oboru, která má daleko k exaktnosti a vyžaduje spíše soubor zvláštních lidských schopností a empatie. Hudební věda dnes nezažívá své nejúspěšnější období. Společnost ruší pracovní místa, která kdysi zaplňovali absolventi studia tohoto oboru. V lepším případě jim dává nový smysl, který stejně dobře naplní i studenti univerzálnějších kulturologických či manažerských oborů. Hudební věda se tak stává oborem individualistickým, který pro

běžného člověka má až nádech určitého podvínství. V této situaci jakoby se vytrácela jeho historie, jako by byly zapomenuty generace nositelů hudebněvědného myšlení a ztrácela se i oborová kontinuita.

Rádi bychom proto připomněli vývoj oboru a rozličné cesty a osudy muzikologů, kteří žijí a působí v naší republice. Požádali jsme řadu činných hudebních vědců, aby se v soustředěné vzpomínce zabývali svým dosavadním odborným působením, včetně svého studia. Prostřednictvím těchto autportrétů chceme připomenout i další jména, instituce, témata či problémy, které souvisejí s vývojem muzikologie v Čechách. Seriál nemá být nějakou síní slávy či galerií elity oboru. Naopak. Chce-

me představit muzikology nejen různých generací, ale i rozličného profesního zaměření, kteří se v hudební kultuře uplatnili či uplatňují na různých místech. Nechceme dělat ani selekci ve smyslu jejich politické či náboženské orientace, či způsobů a cest budování jejich odborné kariéry. Doufáme, že se nám podaří iniciovat vznik textů, které budou co nejvíce upřímné a které doloží, že obor měl a má stále svůj smysl, aby byl i nadále studován a pěstován. Tušíme, že některé vzpomínky či sdělení mohou vyvolat i širší diskusi či reakce, nicméně i to bychom považovali za úspěch, protože jedním z rysů zanikajícího oboru je i absence polemiky.

Petr Daněk, listopad 2018

Muzikolog? Ne, to já nejsem

Jiří Sehnal

Psát o sobě v šedesáti letech je snadné. Není toho tak mnoho a člověk si ještě mnoho pamatuje. Po osmdesátce je to obtížnější proto, že paměť se rozostřuje a člověk zjišťuje, že na jeho životě nebylo nic tak zvláštního, aby to stálo za zaznamenání.

Ve stručnosti: Narodil jsem se 15. února 1931 ve škole v Radslavicích u Přerova a byl pokřtěn až 1. března v Pavlovicích, protože v Radslavicích ještě nestál kostel. 1942-1950 reálné gymnázium v Přerově, 1950-1955 Filosofická fakulta UP v Olomouci, 1955-1958 Univerzitní

knihovna v Olomouci (UKOL). 1958-1964 Výzkumný ústav zelinářský ČSAZV (VÚZ). 1964-1994 Moravské museum v Brně (MM). Od 1. 9. 1994 v důchodu. Od roku 1936 do roku 1967 jsem bydlel v Přerově, od roku 1967 žiji v Brně. Od 15. srpna 1957 je mojí ženou Helena, rozená Dudešková ze Strážnice. Nechci zde opakovat to, co bylo o mně napsáno: životopis a bibliografie do roku 2011 v *Musicologica Olomucensia* 14 (2011) a 40 (2018), další podrobnosti o životě v *Musicologia Brunensis* (2005) a v *Psalterium* (2011, 2016).

Hudba

Ke hře na klavír mne donutila maminka, když mi bylo asi 10 let. Tatínek, učitel, se sice s bezmeznou trpělivostí snažil vychovat ze mne houslistu, což se mu nepodařilo. Stalo se však něco nečekaného. „Bayerku“ jsem pod vedením představené kláštera sester Neposkvrněného Početí III. řádu sv. Františka ctihodně sestry Jindřišky (Knapové), jak se tehdy říkalo, zvládl za půl roku. Po dvou letech byly pedagogické možnosti této hodně ženy vyčerpány a rodiče mne přihlásili

na hodiny k prominentnímu „řediteli“ Karlu Maříkovi (viz ČHS). Tam teprve začala tvrdá škola. Zpočátku se mi zdálo, že nic neumím, ale postupem doby jsem se zlepšoval a začal jsem klavír milovat. Dokonce jsem začal skládat a instrumentovat, hlavně symfonické básně. Když „pan ředitel“ viděl můj zájem, učil mě harmonii, formám atd. Po válce, když mi bylo 15 let, jsem skládání včas zanechal, protože jsem poznal, že druhý Beethoven ze mne nebude. Přes lásku k modelářství mne hudba uchvátila tak, že jsem bez ní nemohl žít. Pohyboval jsem se ve vybrané společnosti: Haydn, Mozart, Beethoven, Bach, Händel, Schubert, Schumann, Chopin, Brahms, Dvořák. Snad proto mne poválečné nadšení pro jazz nechalo chladným.

Na jaře v roce 1949, v septimě, jsem dostal při psaní v přírodopisu do pravé ruky křeč. Tehdy totiž ještě nebyly učebnice, vše se diktovalo. Zpočátku jsem myslel, že to přejde, ale bolesti trvaly a začaly i v pravé noze. Měl jsem zákaz psát a dovoleno hrát jen omezeně. Po maturitě mi na neurologii v Olomouci vyslovili podezření na sclerosis multiplex, což se po dvou letech naštěstí nepotvrdilo. Zkoušel jsem všechno možné i alternativní metody u pochybných individuí. Ivan Moravec, který byl tehdy s podobnými problémy v Olomouci, mi zjednal soukromé vyšetření u doc. Ivana Lesného, prý přítele studentů, v jeho bytě v Praze. Po obvyklé prohlídce a dlouhém ležení na gauči v nevytopené, chladné místnosti mi pan docent doporučil hru na flétnu a na moji zdvořilou otázku, co jsem dlužen, řekl chladně: „Pět set“. Kdybych tehdy neměl koupěnou zpáteční jízdenku, nevím, co bych si byl počal. Málodko pochopí, co jsem v těch letech prožíval. Musel jsem se bránit sebevražedným myšlenkám. Nemohu nezmínit také to, že jsem docházel dva roky na injekce, nordinované olomouckými neurology, které mi na infekčním oddělení přerovské nemocnice píchala vzácná, vzdělaná řádová sestra Victima Rumlerová. Navštívil jsem později hřbitov v Králíkách, kam komunisté přerovské sestry vyvezli a kde leží i sestry Jindřiška a Victima. Jejich hroby stejně jako ostatních sester byly zanedbané. Bylo mi neskonale smutno. Nešťastníkům, kteří se do podobné situace dostanou, bych doporučil: Nebrat si to a smířit se s určitým omezením. Věděl jsem, že ze mne profesionál nebude, ale poměrně dobře jsem mohl hrát dál, techniku jsem neztratil, potíže nezmizely, ale dalo se s nimi žít.

UKOL a VÚZ

Jako absolvent hudební vědy a estetiky s novým, neobvyklým titulem prom. hist. jsem si hledal zaměstnání obtížně. Našel jsem je až po půl roce v katalogizaci v Univerzitní knihovně v Olomouci (UKOL). V den mého nástupu 1. srpna 1955 ředitel Gawreckí zrušil hudební oddělení jako zbytečné. Lidé se mne často ptají, jak jsem se dostal do Výzkumného ústavu zelinářského (VÚZ). V roce 1958 zavedl prezident Novotný politické prověrky, které postihly i moji sestru. Já jsem sice nebyl existenčně ohrožen, ale kterási soudružka

upozornila kolegyni dr. Jaroslavu Šustrovou (později provdanou za heraldika Jiřího Loudu), že bude kvůli svému kapitalistickému původu z UKOL propuštěna. Jára si proto našla místo v dokumentaci VÚZ a doporučila mi, abych tam přešel také. Protože jsem tehdy měl v knihovně plat jako uklízečka a ve VÚZ mi nabídli asi o 300 Kč víc, řekl jsem si, že mi může být jedno, jaké knihy budu katalogizovat, když se k hudbě stejně nedostanu. UKOL se totiž právě vzdala správy knihovny a hudebního archivu v kroměřížském zámku, kam jsem dosud jednou týdně zajížděl. Proto jsem celkem s lehkým srdcem přestoupil do VÚZ. Zpočátku mne nové prostředí šokovalo, ale postupně jsem si zvykl a smířil se s myšlenkou, že jsem s hudbou skončil. Naštěstí bylo pracoviště dokumentace vysoce intelektuální a liberální. Mým šéfem tam byl Karel Floss, pozdější docent filosofie na FFUP, což mluví samo o sobě. Proto ani těch šest let tam strávených nepovažuji za ztrátu.

Moravské muzeum

Strávil jsem v něm 30 let svého života. Přechod v roce 1964 z politicky zatuchlé Olomouce do již svobodněji dýchajícího Brna byl pro mne nečekaný a radikální. Umožnila ho předčasná smrt Jaroslava Pohanky, kterou se uvolnilo místo, o kterém jsem dosud jen snil. Hudební oddělení bylo nejen centrem jasněčkovského bádání, ale i největším historickým hudebním archívem na Moravě. Vedoucí dr. Theodora Straková nás vedla k tomu, abychom ochotně vycházeli vstříc badatelům. Proto se tu setkávaly přední hudební osobnosti tehdejšího Brna. Nejen to. Přicházeli sem studovat četní zahraniční badatelé. S některými jsem tu navázal celoživotní přátelství, zejména s Otto Bibou, Friedrichem W. Riedlem, Geoffreyem Chewem, Johnem Tyrellem, Gerhardem Crollem, Dragotinem Cvetkem, Jaroslavem Mračkem ad. Znovu jsem dostal příležitost navštěvovat kroměřížský archiv, za-

bývat se varhanami a mnohým jiným. Místo odborného asistenta v muzeu mi nikdo nezáviděl a moje náboženské přesvědčení mi bylo mlčky tolerováno.

Kroměříž

Když jsem přišel po prvé do kroměřížského archivu (1950), těšil jsem se, že tam objevím něco od Černohorského nebo od Zelenky. Místo toho jsem v nejstarší části fondu potkal jakéhosi Bertalioho, Sancese, Schmelzera a Rittlera, o kterých jsem dosud nic neslyšel. Byl jsem hluboce zklamán. Přesto se jedna z mých prvních studií týkala Lichtenštejnovy sbírky. Netušil jsem, že jednou vydám práce o Vejvanovském (1967, 1993 a 2008), a dokonce katalog celé sbírky (1997/8). Sparťoval jsem některé skladby, protože jsem ještě svět 17. století neznal. Zaujal mne Carrissimi, ale kromě jediné práce (1977) jsem o něm nic nenapsal. Dostal jsem sice pozvání salcburské university ke studijnímu pobytu v Římě, ale naši nadřízení na JmKNV na moji žádost ani neodpověděli. Později jsem učinil několik nových poznatků o H. Bibrovi (1970) a podílel se na edicích jeho skladeb z Kroměříže (1997, 2001). Nesmím samozřejmě zapomenout na Adama Michnu, od kterého jsem vydal *Českou mariánskou muziku* (1989) a byl redaktorem souborného vydání všech jeho děl. *Missu sancti Wenceslai* jsem připravoval v roce 1964 ještě jako pracovník VÚZ. Olomoucká univerzita mi vydala monografii o Michnovi česky (2011) a anglicky (2016).

Kromě Lichtenštejna je v Kroměříži ještě několik mladších sbírek, které se skrývaly pod názvem Původní zámecká sbírka. Postupem doby jsem zjistil, že jednotliví biskupové měli své vlastní, navzájem nezávislé hudební soubory. Po Lichtenštejnově sbírce je v hudebninách velká mezera, kterou částečně zaplnil až inventář biskupa Egka z roku 1760 (1965, 1972), na který mne upozornil dnes

již zesnulý archivář Miloš Kouřil. Tato meze-
ra kromě sumárního inventáře Hamiltonova
(1971) skončila až roku 1777 sbírkou arcibis-
kupa Colloreda (1976). Na ni teprve navázala
roku 1811 za arcibiskupa Trautmannsdorfa
harmonie a torzo kdysi velkolepé sbírky arci-
vévody Rudolfa. Sbírkou ostatních biskupů zde
pomámím (1996).

Kroměřížský archiv obsahuje pouze noty.
Všechno ostatní je třeba hledat v jiných pra-
melech, jako jsou matriky, archiv olomoucké
kapituly a další nepředvídatelné zdroje. Měs-
to Kroměříž si neuvědomuje, jaký poklad ve
svém archivu má. V roce 1993 mne požádalo
o zorganizování mezinárodní konference k po-
ctě Pavla Vejvanovského, ale k vydání sbor-
níku (tři měsíce po akci) se již nemělo. Vydal
jej roku 1994 Rakouský ústav pro východní
a jihovýchodní Evropu. Honosit se jménem
Vejvanovského je snadné, ale něco pro něho
udělat, je jiná věc.

Olomoucká katedrála a duchovní hudba

Zájem o Kroměříž mne přivedl k dějinám hud-
by v olomoucké katedrále. Zde sice badatelé
nebyly k dispozici žádné noty, ale místo toho
informace o hudebnících a jejich životě. Je-
jich skladby ze 17. – 19. století se dochovaly
roztrošeně v různých kostelních a klášter-
ních sbírkách na Moravě. V katedrále samé
bychom je marně hledali. Nemohu nevyjádřit
díků tehdejšímu řediteli Moravského muzea
doc. Sejbalovi za to, že muzeum můj „kle-
rikální“ spis *Hudba v olomoucké katedrále*
v 17. a 18. století vydalo (1988).

Současně s hudbou olomouckých biskupů
a katedrály se ve mně probudil zájem o hu-
dební historii duchovních řádů. Vždyť právě
zde byla hudba pěstována na vysoké úrovni,
ale noty se dochovaly jen u některých z nich.
Jediným pramenem o hudbě byly klášterní
kroniky, které byly osvěžujícím pohledem
do reálií tehdejší hudební praxe. Postupně
jsem se věnoval jezuitům v Uherském Hra-
dišti (1967), Olomouci (1993), Brně (2013),
piaristům (1984, 2012), premonstrátům na
Hradisku (1991), františkánům (1993), mi-
noritům (2005), servitům (2007), augustin-
iánům kanovníkům v Olomouci (2015) a ve
Šternberku (2017).

Od malička mne zajímala hudební praxe du-
chovní hudby na Moravě. Věnoval jsem jí po-
zornost v řadě studií (1971, 1996, 1999, 2018),
zejména historických. Byl jsem zakládajícím
členem Jednoty Musica sacra v roce 1991
a přispíval drobnostmi do jejího Zpravodaje.

Varhany

Výše zmíněná sestra Jindřiška byla varhanicí
kláštera a přiměla mne, třináctiletého kluka,
učit se hrát na varhany, abych ji mohl zastou-
pit. V podstatě jsem musel zvládnout hru na
pedálu při doprovodu písní. Jinak jsem se
od ní mnoho naučil. Při cvičení mi šlapal
měchy můj dědeček. K dispozici jsem měl
jednomanuálový, osmičkový nástroj firmy Rie-
ger. Byla tam sice Kvinta 2 2/3, ale tu jsem
měl zakázáno používat. Zájem o Bacha však
mne přivedl k touze zahrát si na opravdové
varhany vybavené alikvotními hlasy. Návště-

va Výmolových varhan v Dubu nad Moravou
(1956?) byla pro mne zjevením, i když jsem si
s krátkou oktávou stále ještě nevěděl rady.
Po příchodu do Brna jsem měl více možností
poznávat staré varhany a v roce 1971 jsem
v rámci hudebního festivalu uspořádal vý-
stavu Moravské barokní varhany, která měla
poměrně velký úspěch. Po jejím skončení
mi prof. Vratislav Bělský navrhl, abych založil
skupinu přátel varhan. To pochopitelně neby-
lo v tehdejších politických poměrech mož-
né, ale předseda Muzejní a vlastivědné společ-
nosti doc. Vladimír Nekuda dostal nápad při-
jmout nás jako zájmový kroužek pod křídla
této úřady tolerované instituce. Tak jsem se
více méně proti své vůli stal vedoucím zmi-
něné organologické sekce, se kterou jsem
pak s pomocí několika přátel během 30 let
uskutečnil přes 30 exkurzí do různých varhan-
ních oblastí ČR, NDR, Maďarska, později SRN
a Rakouska, řadu jednodenních seminářů
a různých přednášek.

Současně jsem pokračoval, pokud to bylo
možné, v dokumentaci varhan pro památkáře
a na počátku osmdesátých let vedl z pověření
České hudební společnosti dokumentaci var-
han v Čechách a na Moravě. O tom však je po-
jednáno jinde. Pochopitelně jsem o dějinách
varhan již od roku 1962 dosti publikoval, což
vyústilo v monografii *Barokní varhanářství na
Moravě* (2003, 2004, 2018).

Světská hudba

Moji (ne) přátelé někdy říkali: „Sehnal je je-
nom přes varhany,“ jako bych jinak o hudbě

nic nevěděl. Nebyla to pravda. Moje zájmy byly mnohem širší, až se dnes tomu divím. Nestačím je zde ani všechny vyjmenovat. Na prvním místě to byly šlechtické kapely, které souvisely s Kroměříží a mým „přítelem“ biskupem Karlem. Velice mne vzrušovalo, co asi poslouchali moji předkové v 17. a 18. století, což byli většinou zemědělci nebo prostí měšťané. Šlechty se týkal Manětín (1969), Nová Horka (1985), Náměšť nad Oslavou (2000, 2003), Velké Losiny (2000). Neurozených lidí se kromě hudby v kostele týkalo divadlo (1974), vojenská hudba (2007), věžní trubачi (2011), židovské taneční kapely (1997) a luteránská hudba, například v Moravské Třebové (2015).

Od Pavla Vejvanovského vzešel můj zájem o polní trubачe. Hudbu pro přirozené (dlouhé) trumpety nebo s nimi jsem miloval a setkával jsem se s ní při takřka všech náboženských slavnostech v 18. století. Věnoval jsem trubачům a trubачské hudbě v moravských pramelech tři studie v Časopise Moravského muzea (1988-1990), ale ocenili je jen trubачi na přirozenou trumpetu, kterých je opravdu málo. Dokumentaci historických trumpet jsem pro jiné práce bohužel nedokončil.

Mým prvním velkým úkolem v Moravském muzeu byla katalogizace hudební sbírky augustiniánů na Starém Brně. V roce 1971 jsem našel v prostoru bývalého pracoviště hudebního oddělení na Zelném trhu obrovskou hromadu not, opatřenou razítky augustiniánského kúru. Nešlo však o skladby duchovní, ale světské. Nikdy předtím jsem se s hudbou toho druhu a v tomto množství nesetkal. Zjistil jsem, že to je hudba, kterou prováděli Janáčkem zmiňovaní „modráčci“. Po jejím zkatalogizování jsem si uvědomil, že dechovou harmonii mohou hledat i na dvoře olomouckých biskupů, šlechty a v kláštrech. Hodně jsem se o ní dověděl z deníků Cyrila

Nappa z let 1816-1818 a dalších pramenů. Výsledkem byly práce o harmonii na Moravě (1973, 1992). Bohužel se mi nepodařilo prokázat přímé kontakty augustiniánské harmonie s lichtenštejnskou harmonií ve Valticích. Škoda že dnes je tento druh ušlechtilé zábavné hudby téměř zapomenut.

Hymnologie

Ač můj univerzitní učitel, tehdy doc. Robert Smetana, byl orientován hlavně na sběr zlidovělých písní, mně byl tento hudební druh cizí. Ještě ve VÚZ jsem dostal pozvání k účasti na celostátní václavkovské konferenci o kramářských písních (1961). Všiml jsem si, že kramářské písně často odkazují na kostelní písně, z nichž jsem některé znal. Tak jsem se dostal do kontaktu se starými českými kancionály Šteyerem, Holanem a Božanem. Po mnoha letech jsem se seznámil s Michnovými zpěvníky (1975) a velmi mne zaujaly kancionály rukopisné (1972, 1979, 1985), o kterých jsem se domníval, že budou jednak obsahovat jiné písně než tištěné kancionály, jednak ukáží skutečný písňový repertoár určité lokality. V souvislosti s duchovním zpěvem jsem se pokusil odpovědět na otázku, jak asi vypadala mše v 18. století s českým zpěvem (1992). Chtěl jsem také najít způsob, jak třídit a analyzovat po stylové stránce nápěvy duchovních písní, ale nikdy mi na to nezbyla energie ani čas.

Syntézy

Kromě faktografických regionálních studií o různých lokalitách (např. Drnholec, Holešov, Valtice, Veselsko, Břeclavsko, Moravskotřebovsko, Vsetínsko apod.) bylo mi nabídnuto Vladimírem Léblem podílet se kapitolou o barokní hudbě na práci Hudba v českých dějinách (1983, 1989). Mojí nevýhodou bylo, že jsem byl přizván až v době, kdy příprava

již asi dva roky probíhala, a těžko jsem se přizpůsoboval daným požadavkům a tempu. Dnes bych díky zkušenostem a novým poznatkům formuloval některá fakta lépe a přesněji, ale myslím, že kniha je stále použitelná.

Druhou syntetickou prací byly Dějiny hudby na Moravě. K jejich napsání mne vybídla Muzejní a vlastivědná společnost (2001). Bylo to pro mne lákavé téma, protože se vlastně všechny moje práce týkaly Moravy a prameny od 16. století jsem dobře znal. Domníval jsem se, že bude dobré, když mladší část od čtyřicátých let 19. století zpracuje někdo jiný, komu bude tato doba bližší. Obrátil jsem se na řadu svých kolegů s nadějí, že si tuto nabídku budou pokládat za čest. Vždyť všichni víme, jak nás těší, když má někdo o naší práci zájem. Někteří odmítli hned, jiní slíbili a po čase odřekli, poslední odřekl až v den, kdy měl rukopis dodat. Byl jsem schopen napsat i druhou část díla do roku 1928, ale potřeboval bych k tomu ještě rok práce, což mi neumožňovala grantová smlouva. Z těchto důvodů jsem byl vděčný prof. Vyslouzilovi za to, že tento úkol vzal na sebe a že jej zvládl za 4 měsíce. Myslím, že nakonec kniha dopadla dobře. Nestydím se za ni, i když recenze o ní byly zdrženlivé, některé výtky neoprávněné a dokonce nekvalifikované. Psát syntetickou práci je nejen těžké, ale i nevědné.

A univerzita?

Vzhledem k svému náboženskému přesvědčení jsem o působení ve školství neměl zájem. Teprve v roce 1992 jsem se z podnětu prof. Rudolfa Pečmana habilitoval na Masarykově univerzitě v Brně a v roce 1997 již jako důchodce jsem byl jmenován profesorem tamtéž. Protože v Brně o mne valný zájem neměli, přijal jsem nabídku prof. Jana Vičara k malému přednáškovému úvazku o dějinách evropské hudby 17. a 18. století na katedře hudební vědy Univerzity Palackého v Olomouci. Dojžděl jsem tam až do roku 2010, kdy jsem dosáhl 79 let. Snad proto, že pocházím z učitelské rodiny, měl jsem práci se studenty velmi rád. Těšilo mne, že mohu někomu předávat své celoživotní zkušenosti.

Na závěr

Nepovažuji se za muzikologa, protože mi tento pojem zní příliš vznešeně a filosoficky. Já jsem vlastně přes polovinu svého života strávil katalogizací a administrativou a teprve zbytek času věnoval hudební historii. Hudební historie není exaktní věda, ale řídí se jistými pravidly a počítá s některými vědeckými metodami, jinak by byla jen poetickým povídáním. Snažil jsem se vždy o poznání skutečnosti, i když nejednou zklamala mé očekávání. Mou největší láskou byla příroda, ve které mne vedl od dětství tatínek. Se svou ženou jsem prožil nezapomenutelné chvíle na horách Čech, Moravy, Slovenska a od roku 1990 Východního Tyrolska. Svobodný pohyb v tiché, pokud možno nedotčené přírodě, byť fyzicky náročný, ale bez artrózy, považuji za to nejkrásnější, co mi bylo v životě popráno. ■

